

riant antiga de *Winkelmass* 'escaire'). Aquesta forma *viuel*, que apareix al costat de mots com *aplanar*, *lo compàs*, *la serra*, *escarpre*, és molt probablement una errada per *nivell*. — 7 Més dades sobre les formes portugueses en *DECH* IV, 231a6, i n. 1.

Nivít, V. *nyivit* *Nivol*, *nivolada*, *nivolat*, *nivulat*, V. *núvol*

NO, del ll. NON id. □ 1.ª doc.: orígens de l'idioma (documents del S. XI etc.).¹

És sabut que el català ha tendit a eliminar la -N d'una manera radical i general, però com que *non* seguit del verb és proclític, la -N en aquesta posició no era pròpiament final, i es donen tota mena de casos esporàdics de conservació, en tots els texts del període arcaic, especialment freqüents en combinacions com *non ho*, *non és*. Heus ací uns exemples dels documents inclosos per Russell-Gebbett en la seva esmentada antologia: 1035-76 «et si *non* lo pod guarir» (p. 64.12); 1080-95 «E ssó rancurós --- e *non*-o laud ne *non*-o haurtor» (p. 75.33, però en el mateix text tenim «no la vol redre», «ho (=aut) no pogués»); 1190-1210 «*non* o pod aver sines mostres», «Arnall ni-ls altres *non* o volen seguir» (pp. 86.41, 86.43, però també «que no o pogre fet», 86.30). En les *Hom.* d'*Organyà* figura: «*non* ho farà d'altra causa» (*EntreDL* I, p. 141) i un exemple davant la forma verbal és: «nulla obra *non* és bona» (ib., p. 132). Se'n poden trobar exemples encara en *Desclot*, *Cròn.*, *NCl.*: davant *ho* en II, 25.4, 26.5, 120.19; III, 20.2, 29.9,² i un davant és: «Nostre senyor, lo rey de França, nos à trameses assí a vós, per tal cor él *non* és bé a ayre de parlar ab nuyl hom» (IV, 11.3).³ A més, s'ha cridat l'atenció sobre alguns casos de *non* davant consonant labial,⁴ i encara que dubtem que la conservació de la -N depengui de la naturalesa de la consonant, creiem que seria prudent per part dels editors dels texts antics d'examinar bé els casos de *non* davant labial, o d'altra consonant, i no separar-los automàticament com a una combinació de *no* amb *en* (INDE).

Notem que avui *no* té tractament proclític davant el verb, però no és del tot àton com ho mostra el fet que es pronuncia regularment amb *o* (i s'ha transcrit amb aquest valor per Fabra, *Gram.* 1912, §§ 158-60). No és exacta l'observació d'*AlcM* segons la qual *no* es pronuncia sovint com a *nu* en el dialecte oriental. Una pronúncia *nu* és inusitada i es pot donar només en el llenguatge descurat d'alguns individus. D'altra banda, a Menorca *nu* sembla tenir certa extensió.

L'ús de *no* en sentit absolut resumint una proposició negativa es pot testimoniar des dels primers monuments: «Mas tant havíem ab ell que no volíem dir de *no* a la sua ajuda» (Jaume I, *Cròn.*, *DAG.*); també en Lull (*AlcM*): «—Digue-nos tu, bon hom, si alberguà ací lo rey nostro senyor aquesta nit. —Senyors, *no*» (*Filla de l'emp. Costantí*, *NCl.* XLVIII, 80.15); «No, verament, dix lo monge, car també don gràcies a Déu per lo bé con per lo mal» (*Eximplis e Mir.* I, 152); «Això li és molest, a mi *no*» (Lacav. 1696). No-

tem l'acoplament de *no* amb el subjecte en *BMetge*: «Ço que-n has dit en general, entens-ho haver dit de totes? —No jo, dix ell».⁵

L'estudi històric de les funcions i les construccions amb *no* pertany a la gramàtica: veg. Fabra, *Gram. cat.* 1912, §§ 159-61, que toca la qüestió del negatiu doble, l'ús de *no* en les proposicions complements de *témer* o d'altres expressions de por, en les proposicions de comparança, l'ús de *no* --- *sinó*, *no* --- *pas*; veg. també les seves *Converses filològiques*, §§ 261-63; A. Par, *Sintaxi cat.*, §§ 688, 689, 1185-89, i l'estudi recent de Joan Solà, «La negació [en català]» dins el seu llibre, *Estudis de sintaxi catalana* (Barcelona 1972-1973), II, 89-118.

En llatí NON fou compost de l'arcaic NE OINON, pròpiament 'no un'; al costat d'ell va continuar en ús en l'Antiguitat el simple NE, que havia desaparegut abans de l'època romànica. En llatí clàssic NON solia emprar-se sempre en companyia del verb, però en el llenguatge parlat ja apareix usat absolutament: notem el següent exemple de Terenci, *Eun.*, 713: «vidistine fratrem Chaeream? —Non»;⁶ i en la Vulgata: «Propheta es tu? Et respondit: non» (*Evang.* de St. Joan I, 21).

Un altre compost de NE fou NEQUE 'i no,' abreviat en NEC, usat com a conjunció d'enllaç entre les proposicions negatives; de NEC procedeix per una etapa intermèdia de **nej* el cat. *ni* i la seva variant antiga *ne*. El doble resultat no sorprèn si recordem que es tracta d'una partícula d'accentuació proclítica, de manera que **nei* podia reduir-se igualment a *ni* (sobretot davant vocal en hiat) com a *ne*, i de fet en oc. i fr. ant. van coexistir *ni* i *ne*; aquesta darrera forma no sembla ésser del tot estranya a la zona central, car apareix en el text lleonès del *Libro de Alexandre* (1400, 1735); en portuguès ha predominat *ne* (avui *nem*).⁷

En català les dues formes *ni* i *ne* alternen en tota l'Edat Mitjana, amb el triomf final de *ni*, que, a judicar per la seva aparició freqüent en els documents arcaics, sembla haver estat més comú en el llenguatge parlat.⁸ Interessa notar que la generalització de *ni* ocorre, si fa no fa, a la mateixa època que la de la conjunció *i* a costa de *e*. L'estudi de les funcions i l'ús d'aquesta conjunció pertany a la gramàtica i no al diccionari, però convé indicar alguns fets antics. En el llenguatge medieval era ben freqüent l'ús de *ni* i *ne* com un nexce de proposicions no negatives, servint, doncs, com un substitut de la conjunció *i* i de vegades també del disjuntiu *o*: *Hom. Organyà* «—Sapiats, s<einors>, que tot lo bé que hom fa *ni* diz per bo cor --- és caritat» (*Entre DL* I, 132), «e quals que peccads aja faitz entrò aitz, *ne* quals que falimentz» (ib., 142); Lull: «que hom remembre Déu e sa bonea, granea, poder, saviea, amor ---; *ni* con ha feta gran amor a home; *ni* con li té gran glòria aparellada» (*Blang.*, *NCl.* I, 261.15-8), «Dementre que Nathana fahia --- sa oració, l'abadesa demanà de consell [a] les dones si vulien *ni* consella-ven que rehebés Nathana» (ib., 129.22-5). Notem a més aquest exemple curiós: «—Amich —dix Narpán—: on venits? *Ni* volríets star -I- any, o pus, ab senyor?» (ib., 269.4).⁹ Fou també freqüent reforçar *ni*